

YOSHLARNING KELAJAK KASB TANLOVIDAGI PSIXOLOGIK JIHATLARI VA KASBGA YO‘NALTIRISHNING O‘RNI

Muallif: **Hamroyeva Go‘zal Baqoyevna**
Shofirkon tumani 25-maktab amaliyotchi psixologi

Annotatsiya

Ushbu maqola globallashtirish va texnologik inqilob davrida yoshlarning kasb tanlash jarayonidagi psixologik omillar, zamonaviy kasblarning dolzarbligi va ularga bo‘lgan ehtiyojni tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – maktab o‘quvchilarida kelajak kasblari haqida tasavvur hosil qilish, ularning kasbiy qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlash, hamda kasb tanlovida psixologik ko‘mak berish mexanizmlarini optimallashtirishdir. Tadqiqotda so‘rovnomalar, testlar, suhbatlar va kasbga yo‘naltirish treninglari metodlaridan foydalanildi. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, maqsadli psixologik-pedagogik ishlar o‘quvchilarning zamonaviy kasblarga bo‘lgan qiziqishini oshirish, ularning o‘z-o‘zini anglashini chuqurlashtirish va ongli kasb tanlash qarorini qabul qilishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: *Zamonaviy kasblar, kasb tanlash, yoshlar kelajagi, maktab psixologi, kasbga yo‘naltirish, psixologik ko‘mak, motivatsiya, mehnat bozori.*

1. Introduction (Kirish)

XXI asr tezkor texnologik o‘zgarishlar, axborotlashuv va globallashtirish davri bo‘lib, mehnat bozori ham shiddat bilan rivojlanmoqda. An’anaviy kasblar bilan bir qatorda sun’iy intellekt, IT-soha, biotexnologiya, "yashil" energetika, kibernetika kabi yangi, talab yuqori bo‘lgan zamonaviy kasblar paydo bo‘lmoqda. Yosh avlodning ushbu o‘zgarishlarga moslashuvi va to‘g‘ri kasb tanlashi ularning kelajakdagi muvaffaqiyati va mamlakat iqtisodiyotining rivojlanishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shofirkon tumani 25-maktabda o‘tkazilgan dastlabki kuzatuvlar shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab o‘quvchilar zamonaviy kasblar haqida yetarlicha ma’lumotga ega emaslar, ularning kasbiy tanlovi ko‘pincha stereotiplar, ota-onalar xohishi yoki tengdoshlar ta’siri ostida shakllanadi. Bu esa kelajakda kasbiy norozilik va shaxsiy muvaffaqiyatsizliklarga olib kelishi mumkin. Ushbu maqolaning maqsadi – yoshlarning zamonaviy kasblarga bo‘lgan munosabatini o‘rganish, ularning kasbiy qiziqishlari va qobiliyatlarini aniqlashda maktab psixologining rolini baholash hamda ongli kasb tanlashga yo‘naltirishning samarali psixologik mexanizmlarini ishlab chiqishdan iborat.

2. Methods (Tadqiqot metodlari)

Tadqiqot Shofirkon tumani 25-maktabning 8-11-sinf o‘quvchilari (jami 120 nafar) ishtirokida amalga oshirildi. O‘quvchilar 60 nafardan iborat eksperimental va

nazorat guruhlariga bo‘lindi. Tadqiqot uch bosqichda o‘tkazildi: dastlabki diagnostika (pre-test), kasbga yo‘naltirish treninglari va yakuniy diagnostika (post-test).

- **Diagnostik metodlar:**

- **J. Hollandning "Kasbiy qiziqishlar anketa"si (adaptatsiya qilingan versiyasi):** O‘quvchilarning kasbiy turlarini (realistik, intellektual, ijodiy, ijtimoiy, tadbirkorlik, konvensional) aniqlash.
- **"Zamonaviy kasblar haqida xabardorlik" so‘rovnomasi:** O‘quvchilarning yangi kasblar haqidagi bilimlari va ularga munosabatini baholash.
- **"O‘z-o‘zini baholash" metodikasi:** O‘z qobiliyatlarini va kasbiy imkoniyatlarini baholash darajasi.
- **Suhbatlar:** O‘quvchilar, ota-onalar va sinf rahbarlari bilan individual va guruhli suhbatlar o‘tkazildi.

- **Rivojlantiruvchi va profilaktik metodlar:**

- **Kasbga yo‘naltirish treninglari:** Eksperimental guruh o‘quvchilari uchun 6 hafta davomida haftasiga 1 marotaba (har bir mashg‘ulot 90 daqiqa) maxsus kasbga yo‘naltirish treninglari o‘tkazildi. Trening dasturi quyidagi yo‘nalishlarni qamrab oldi:
 - "Mehnat bozori: Kecha, bugun, ertaga" – zamonaviy kasblar haqida ma‘lumot berish.
 - "Mening qobiliyatlarim va qiziqishlarim" – o‘z-o‘zini anglash va shaxsiy salohiyatni aniqlash.
 - "Kasb tanlash strategiyalari" – ma‘lumot to‘plash, qaror qabul qilish ko‘nikmalarini rivojlantirish.
 - "Kelajak kasblari va ularga tayyorgarlik" – kerakli ko‘nikmalar (soft skills) va kompetensiyalar.
- **"Muvaffaqiyat tarixi" uchrashuvlari:** Turli zamonaviy kasb egalari bilan uchrashuvlar tashkil etildi.
- **Individual konsultatsiyalar:** Kasb tanlashda qiyinchiliklarga duch kelgan o‘quvchilar bilan individual maslahatlar berildi.
- **Ota-onalar uchun seminar:** "Farzandingizning kasb tanlovini qo‘llab-quvvatlang" mavzusida seminar tashkil etildi.

3. Results (Tadqiqot natijalari)

Tadqiqot natijalari maktab psixologining kasbga yo‘naltirish bo‘yicha olib borgan ishlarining samaradorligini tasdiqladi:

1. **Zamonaviy kasblar haqida xabardorlik:** Eksperimental guruhda zamonaviy kasblar haqidagi bilimlar darajasi boshlang‘ich 35% dan yakuniy 80% ga ko‘tarildi, ya‘ni o‘quvchilarning umumiy xabardorligi sezilarli darajada oshdi. Nazorat guruhida esa bu ko‘rsatkich o‘zgarmay qoldi (38%).

2. **Kasbiy qiziqishlarning diversifikatsiyasi:** J. Holland anketasi natijalariga ko'ra, eksperimental guruhda o'quvchilarning IT, ijodiy va tadbirkorlik kabi yo'nalishlarga qiziqishi boshlang'ichga nisbatan o'rtacha 25% ga ortdi. An'anaviy kasblarga bo'lgan qiziqish biroz pasaydi, bu esa ularning kasbiy qarashlarining kengayganidan dalolat beradi.
3. **Kasb tanlash motivatsiyasi:** Eksperimental guruh o'quvchilari orasida kasb tanlashga ongli va mas'uliyatli yondashuv sezilarli darajada kuchaygani aniqlandi. Ular o'z kelajakdagi kasblari haqida aniqroq tasavvurga ega bo'lib, o'z-o'zini rivojlantirishga intilishlari oshdi.
4. **Psixologik kuzatuv:** Dastlabki kuzatuvlarda o'zining kelajagi haqida noaniq fikrda bo'lgan yoki ota-onalari xohlagan kasbni tanlashga majbur bo'lgan o'quvchilar treninglardan so'ng o'z fikrlarini erkinroq ifoda eta boshladilar, o'z qiziqishlari asosida kasbiy yo'nalishlarni mustaqil tanlashga moyilliklari kuchaydi.

4. Discussion (Muhokama va tahlil)

Olingan natijalar yoshlarni zamonaviy kasblarga yo'naltirishda maktab psixologining maqsadli ishlari yuqori samarali ekanligini ko'rsatadi. Hamroyeva Go'zal Baqoyevna ta'kidlaganidek, kasb tanlash – bu shaxsning o'zini anglash, qobiliyatlarini baholash va mehnat bozori talablarini tushunishni talab qiladigan murakkab jarayondir. Treninglar davomida qo'llanilgan interaktiv metodlar, zamonaviy kasblar haqidagi ma'lumotlar, amaliy mashg'ulotlar va ekspertlar bilan uchrashuvlar o'quvchilarga nafaqat bilim berdi, balki ularning ichki motivatsiyasini ham uyg'otdi.

O'quvchilarning zamonaviy kasblar haqida xabardorligining oshishi ularning kelajakka nisbatan aniqroq maqsadlar qo'yishiga va shu maqsadlarga erishish uchun zarur bo'lgan ko'nikmalarni rivojlantirishga turtki bo'ldi. Kasbiy qiziqishlarning diversifikatsiyasi yoshlarning nafaqat an'anaviy, balki yangi, innovatsion sohalarida ham o'z o'rnini topishga intilishini ko'rsatadi. Bu esa mamlakatning kelajakdagi iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot shuni tasdiqladiki, maktab psixologi nafaqat diagnostika va korreksiya bilan shug'ullanishi, balki yoshlarning kelajak kasbiy yo'lini belgilashda muhim yo'naltiruvchi va qo'llab-quvvatlovchi vazifani bajarishi lozim.

5. Conclusion (Xulosa)

Tadqiqot natijalari zamonaviy kasblarga yo'naltirishda maktab psixologi tomonidan amalga oshiriladigan kompleks profilaktik-korreksion ishlarning zaruriyati va yuqori samaradorligini ko'rsatdi. O'quvchilarning zamonaviy kasblar haqida xabardorligini oshirish ularning ongli kasb tanlashiga va kelajakda muvaffaqiyatli mutaxassis bo'lishiga zamin yaratadi.

Tavsiyalar:

1. **Uzviy ta'lim:** Umumta'lim maktablarida erta yoshdan kasbga yo'naltirish dasturlarini joriy etish va ularni ta'lim jarayoniga integratsiyalash.
 2. **Innovatsion yondashuv:** Maktab psixologlari tomonidan zamonaviy kasblar bo'yicha seminarlar, vebinarlar, virtual ekskursiyalar va amaliy mashg'ulotlarni muntazam ravishda tashkil etish.
 3. **Hamkorlikni kuchaytirish:** Oliy ta'lim muassasalari, kasb-hunar kollejlari, yirik korxonalar va IT-kompaniyalar bilan hamkorlikni rivojlantirish, o'quvchilar uchun "ochiq eshiklar kunlari" va stajirovkalar tashkil etish.
 4. **Ota-onalar bilan ishlash:** Ota-onalarga zamonaviy kasblar va ularning ahamiyati haqida muntazam ma'lumot berib borish, farzandlarining kasb tanlovida qo'llab-quvvatlashga o'rgatish.
 5. **Psixologlarning malakasini oshirish:** Maktab psixologlarining mehnat bozori tendensiyalari, yangi kasblar va kasbga yo'naltirishning zamonaviy metodikalarini o'rganish bo'yicha malakasini muntazam oshirib borish.
- Ushbu tavsiyalar Shofirkon tumani 25-maktab va boshqa ta'lim muassasalarida yoshlarning kelajak kasbiy yo'lini to'g'ri tanlashlariga, ularning mehnat bozorida raqobatbardosh kadr bo'lib yetishishlariga va mamlakat ravnaqiga munosib hissa qo'shishlariga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida"gi qonuni.
2. Super, D. E. *A Life-Span, Life-Space Approach to Career Development*. In D. Brown & L. Brooks (Eds.), *Career Choice and Development: Applying Contemporary Theories to Practice* (pp. 197-261). San Francisco: Jossey-Bass, 1990.
3. Holland, J. L. *Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1997.
4. Karimova, V. M. *Kasb psixologiyasi*. Toshkent: Sharq, 2008.
5. Hamroyeva, G. B. *Maktabda kasbga yo'naltirishning psixologik asoslari: metodik qo'llanma*. Buxoro: 2024.